

II. Abdülhamid'in
"emîr'ü'l-
mü'minin"
unvanını
kullandığını
gösteren
bir belge
(Hicaz
Vilâyeti
Salnâmesi, s. 82)

kullanma hususunda birbirleriyle yarış etmişlerdir. Doğudaki müslüman devletler ise Abbâsîler'e saygılarından dolayı emîr'ü'l-mü'minin unvanını kullanmamışlardır. Fakat batıda Ağlebîler, Zîrîler ve Hammâdîler hariç Kuzey Afrika ve Endülüs'teki müslüman devletlerin zaman zaman bu unvanı kullandıkları anlaşılmaktadır.

Moğollar'ın 656'da (1258) Bağdat'ı işgali üzerine Memlûk Sultanı Baybars tarafından Kahire'ye götürülen ve Müstansır - Billâh lakabıyla halife ilân edilen Ebû'l-Kâsim Ahmed ve halefleri emîr'ü'l-mü'minin unvanını kullanmaya devam ettiler. Ancak Bağdat Abbâsî Halifeliği'nin yıkılmasının ardından bu unvanı kullanan devletlerin sayısı artmıştır. Bunlar arasında Fas'ta hüküm sürmüş olan Merînîler, Filâlîler, Sa'dîler, Hafsîler sayılabilir. Osmanlı sultanları da hilâfetin Osmanlı hânedanına intikalinden sonra (1517) bu unvanı kullanmışlardır. Nitekim II. Abdülhamid saltanatı süresince çok sık kullandığı "halîfetü'l-müslimîn" unvanı dışında emîr'ü'l-mü'minin de kullanmıştır. Meselâ 1306 (1889) tarihli *Hicaz Vilâyeti Salnâmesi*'nde tuğranın altında "emîr'ü'l-mü'minin, urvetü'l-vüskâ-yi muvahhidîn, hâdimü'l-Haremeyn" ibaresi yer almaktadır. Bu durum saltanatın hilâfetten ayrılıp ilga edilmesine kadar devam etmiş, hilâfet makamında bulunan kişiye ise sadece "halîfetü'l-müslimîn" denilmiştir. İmâmiyye Şîası emîr'ü'l-mü'minin unvanını genellikle yalnız Hz. Ali hakkında kullanır. Fas krallığında bu unvan hâlâ devam etmektedir.

Emîr'ü'l-mü'minin tabirinin başına bazı kelimeler eklenmek suretiyle hükümdarlara ve önemli devlet adamlarına halifeler tarafından unvan veya lakaplar verilmiştir. Tuğrul Bey'e "yeminü emîri'l-mü'minin", Alparslan ve Sencer'e "burhânü emîri'l-mü'minin", Melikşah'a "kasimü emî-

ri'l-mü'minin" (her hususta halifenin ortağı) lakaplarını Abbâsî halifeleri vermişlerdir. Emîr'ü'l-mü'minin ilâvesiyle kullanılan diğer bazı lakaplar da şunlardır: "Abd, halîl, hâlisâ, hâssa, hüsâm, mevlâ, muhyî, muîn, nâsir, nasîr, radî, safî, seyf, siddîk, sika, umde, velî, vezîr, yemîn".

BİBLİYOGRAFYA :

Vakıdî, *el-Megâzî*, I, 19; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 281; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2748; II, 5; Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Evâ'il* (nşr. Velîd Kas-sâb — Muhammed el-Mısırî), Riyad 1400/1980, I, 226-227; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, I, 609-615; Kal-kaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, V, 475-476, 487, 491, 493; VI, 49, 65, 76, 108, 113, 119, 122, 129, 268; *Hicaz Vilâyeti Salnâmesi*, Mekke 1306, s. 81-82; Subhî es-Sâlih, *İslâm Mezhepleri ve Müesseseleri Tarihi* (trc. İbrahim Sarmış), İstanbul 1983, s. 218-219; Hasan el-Bâşâ, *el-Elkâbü'l-İslâmiyye*, Kahire 1409/1989, s. 194-214; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâttübü'l-idâriyye* (Özel), I, 81-91; M. Max Van Berchem, "Titres califiens d'occident", *JA*, IX (1907), s. 245-335; A. J. Wensinck, "Emîrül-mü'minin", *IA*, IV, 263-264; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", a.e., X, 366-367, 398; H. A. R. Gibb, "Amîr al-Mu'minin", *EL*² (Fr.), I, 458; Maya Shatzmiller, "Marinides", a.e., VI, 558; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 188; DMF, I, 251; Dihhudâ, *Lugathâne*, V, 223-233.

MUSTAFA FAYDA

EMİRÜ'L-MÜ'MİNİN Fİ'L-HADİS

(Amîrü'l-mü'minin fi'l-hadîs)

Dönemindeki âlimler arasında
en üstün seviyeye ulaşmış
hadis hâfızları için kullanılan bir tabir.

"Müminlerin lideri ve yöneticisi" anlamında daha çok halifelere verilen emîr'ü'l-mü'minin unvanı, derin hadis bilgisi ve güçlü hâfızasıyla devrindeki âlimler arasında en üstün seviyeye ulaşan, râviler ve rivayetleri konusunda önemli görüşleri olan bazı hadis hâfızları hakkında kullanılmıştır. Hadis ilminde bu seviyeye gelebilmek için hadis hâfızı olmanın yanında bazı hadislerdeki çok hassas rivayet kusurlarını (ilel) iyi bilmek ve çeşitli hadis ilimlerinde eser kaleme almış olmak gerekir. Küfe'de âlimler arasında "emîr'ü'l-mü'minin" denince sadece Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn'in hatıra gelmesi (İbn Hacer, VIII, 276), yanlış anlaşılması ihtimali bulunmadığı zaman unvanın bu şekliyle de kullanıldığını göstermektedir.

Yaşadıkları dönemde emîr'ü'l-mü'minin unvanıyla anılan muhaddisler şunlardır: Ebû'z-Zinâd, İbn İshak, Hişâm ed-Destüvâi, Şu'be b. Haccâc, Süfyan es-Sevri, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Mübarek, Yahyâ b. Saîd el-Kattânî, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Ebû'l-Velîd et-Tayâlîsî, Ali b.

Medînî, İshak b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Zührlî, Ebû Hâtim er-Râzî ve Dârekutnî. Daha sonraki devirlerde Cem-mâlî, Sibt İbn'ü'l-Acemî ve nihayet İbn Hacer el-Askalânî'ye de bu unvan verilmiştir. Hadis ilminde otorite olan kimselerin beğendikleri bazı muhaddisleri bu unvanla anmaları ise kabul görmemiştir. Hadis rivayet ilminin kurucusu sayılan Zührlî ile Evzâî ve Leys b. Sa'd gibi büyük hadis âlimleri hakkında emîr'ü'l-mü'minin fi'l-hadîs denmemesi onların daha az öneme sahip olduklarını göstermez.

Bu unvanın en ünlü muhaddisler için kullanılmasından hareketle Arap dil âlimi Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ ile Ebû Hayyân el-Endelüsî hakkında "emîr'ü'l-mü'minin fi'n-nahv", Şâfiî fakihî Ebû İshak eş-Şîrâzî için de "emîr'ü'l-mü'minin fi'l-fukahâ" denmiştir (Abdülfettâh Ebû Gudde, s. 122).

Emîr'ü'l-mü'minin fi'l-hadîs unvanının, Asr-ı saâdet'ten sonraki devirlerde hadis ve sünneti yaşatmaya çalışacak kimseleri hayırla yâdeden bir hadisten çıkarılmış olabileceği söylenmekteyse de (Kâsimî, s. 19) bu rivayetin güvenilir olmadığı anlaşılmaktadır (Abdülfettâh Ebû Gudde, s. 123-125).

Muhammed Habîbullah eş-Şinkîtî, *Hediyetü'l-muğîs fi'ümera'î'l-mü'minin fi'l-hadîs* adlı manzum risâlesinde (nşr. Remzî Sa'deddin Dimaşkiyye, Beyrut 1410/1989) kendilerine emîr'ü'l-mü'minin fi'l-hadîs denilen bazı muhaddislerin adlarını zikretmekte, Abdülfettâh Ebû Gudde ise *Cevâbü'l-hâfız Ebî Muhammed 'Abdî'azîm el-Münzirî el-Mısırî* adlı eserinde "Ümerâ'ü'l-mü'minin fi'l-hadîs" başlığı altında (s. 103-125) bu konu üzerinde durmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib el-Bağdâdî, *Şerefü aşhâbi'l-hadîs* (nşr. M. Saîd Hatiboğlu), Ankara 1991, s. 31; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 276; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, II, 126-127; Kâsimî, *Kavâ'idü't-tahdîs* (nşr. Muhammed Behcet el-Baytâr), Dimaşk 1352/1925, s. 19; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'î-şü'l-haşîs*, Kahire 1377/1958, s. 154; Ahmed b. Muhammed el-Gumârî, *Âlî b. Ebî Tâlib*, Kahire 1389/1969, s. 68; Muhammed Accâc el-Hatib, *Uşûlü'l-hadîs*, Beyrut 1401/1981, s. 449; Abdülhâdî Ahmed Hüseyin, *Mezâhirü'n-nehdâti'l-hadîsiyye ft 'ahdi Ya'kübe'l-Manşûri'l-Muvahhidî*, Tıtvân 1402/1982, I, 226; Muhammed Edib Sâlih, *Leme'hât ft uşûlü'l-hadîs*, Beyrut 1409/1988, s. 104-105; Muhammed Habîbullah eş-Şinkîtî, *Hediyetü'l-muğîs ft ümera'î'l-mü'minin fi'l-hadîs* (nşr. Remzî Sa'deddin Dimaşkiyye), Beyrut 1410/1989; Abdülfettâh Ebû Gudde, *Cevâbü'l-hâfız Ebî Muhammed 'Abdî'azîm el-Münzirî el-Mısırî*, Halep 1411, s. 103-125; Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 75.

M. YAŞAR KANDEMİR